

ZASADY WYDAWANIA TEKSTÓW STAROPOLSKICH
TEKSTY ŚREDNIOWIECZNE
WYDAWNICTWA TYPU B - TRANSKRYPCJA

1. Realizacja wydawnicza

W wydaniach typu B (popularnonaukowych) transkrypcja jest w zasadzie jedyną formą realizacji wydawniczej tekstu. Próbkę fototypii lub transliteracji mogą się tu znaleźć tylko dla celów ilustracyjnych.

2. Układ graficzny

Nie zachowujemy układu graficznego oryginału. Utwory poetyckie drukujemy w podziale na wersy i ewentualne zwrotki.

Na marginesie podajemy numerację rządków w obrębie strony wydania dla tekstów prozaicznych, zaś numerację wersów w obrębie utworu dla tekstów poetyckich.

3. Krytyka tekstu

Podajemy tekst krytyczny, taki jaki zdaniem wydawcy był zamierzony przez pisarza, oczyszczony z błędów kopisty lub drukarza i uzupełniony w miejscach uszkodzonych.

Przestrzegamy przy tym następujących zasad:

Uwzględniamy zgodnie z intencją pisarza, bez specjalnej adnotacji w przypisach, wszystkie zaznaczone w rękopisie przestawienia pierwotnego szyku wyrazów.

Współczesne uzupełnienia tekstowe występujące w rękopisach umieszczamy w tekście nie ujmując ich w nawiasy i nie sygnalizując w przypisach.

Współczesne glosy występujące w rękopisach dajemy do przypisów.

Współczesne uwagi nie łączące się z tekstem zabytku i wyraźnie późniejsze dopiski na rękopisach oraz wszelkie rękopiśmienne notatki na starodrukach pomijamy.

Opuszczamy, w zasadzie bez specjalnej adnotacji w przypisach, skreślone w rękopisie części tekstu; ręcznych przekreśleń tekstu drukowanego nie respektujemy.

Uwzględniamy dokonane przez pisarza przeróbki liter, nie zaznaczając w zasadzie w przypisach ani faktu przeróbki, ani pierwotnego brzmienia tekstu.

Wyrazy napisane w zabytku przy pomocy skrótów lub ideogramów dajemy w pełnym brzmieniu, normalnymi czcionkami.

Niewątpliwe uszkodzenia tekstu uzupełniamy w nawiasach kątowych < >; luki nie dające się uzupełnić sygnalizujemy kropkami w nawiasach kątowych.

Pomyłki literowe (fałszywe litery lub błędna ich kolejność) poprawiamy dając właściwe litery lub właściwą ich kolejność.

Jeżeli wydawca nie jest zupełnie pewny koniektury, odnotowuje w przypisach oryginalną pisownię danego wyrazu.

Opuszczone w zabytku głoski, zgłoski lub wyrazy uzupełniamy w tekście w nawiasach kątowych < > z ewentualną notą w przypisach.

Usuwamy z tekstu, bez specjalnej adnotacji w przypisach, kustosze, litery lub zgłoski powtórzone przy przenoszeniu wyrazów z rządka do rządka oraz litery, zgłoski i wyrazy podwojone omyłkowo w każdym innym miejscu tekstu.

Jeżeli przy powtórzeniach występują różnice fonetyczne, np. powiadają i powiedają, w tekście dajemy formę zgodną z resztą zabytku, a drugą postać odnotowujemy w przypisach.

Inne zbędne głoski, sylaby i wyrazy opuszczamy również, podając w wypadku jakichkolwiek wątpliwości oryginalną pisownię danego wyrazu w przypisach.

Jeżeli zabytek jest znany z szeregu przekazów lub redakcji, wydawca podaje w przypisach ważniejsze warianty.

W przypisach dzielimy pionową kreską | przytoczony odcinek tekstu transkrybowanego od wszystkich zestawianych z nim tekstów (oryginalnych brzmień przekazu w miejscach błędnych, wariantów innych przekazów itp.).

Cytując oryginalną postać poprawionych w transkrypcji wyrazów dajemy po cytacie z rękopisu R, po cytacie z druku W (wydanie). Jeśli zestawiamy warianty z kilku rękopisów lub druków, posługujemy się na ich oznaczenie symbolami R1, R2, R3..., W1, W2, W3..., których znaczenie objaśniamy we wstępie.

4. Wielkie i małe litery

Wielkie i małe litery piszemy według obowiązujących dziś przepisów.

5. Pisanie łączne i rozdzielne

W pisaniu łącznym i rozdzielnym wyrazów stosujemy się do dzisiejszego systemu ortograficznego.

6. Interpunkcja

Wprowadzamy do tekstu interpunkcję zgodną z dzisiejszymi zasadami.

7. Samogłoski ustne

Nie zachowujemy, rozróżnienia samogłosek długich i krótkich ani pochyłych i jasnych, np. formy daan, dobrego, koon, chwala, swyeczy, boy, buog transkrybujemy dan, dobrego, koń, chwala, świeci, boj, Bog. W przypadkach doprowadzenia ścieśnienia do końca. np. nyma, gnywacz sze, pul, synum, piszemy: nima, gniwać się, puł, synum.

Zachowujemy wszystkie przypadki rozszerzenia samogłosek i, y przed płynnymi.

Transkrybujemy więc beł, wąpieli, słońce obok był, wąpili, słuńce.

Zachowujemy wahania w użyciu ir, yr oraz er w miejscu prasłowiańskich *ir, *yr, *r, np.: poćwirdzi obok poćwierdził, umirzyć obok umierzyć, czterdzieści obok czternaście.

Zachowujemy dialektyczne przejście a w e po r, j oraz spółgłoskach miękkich, np.: reno, renić, jebłko, jeko, Tomasz (dop. l. poj.) i związane z tym zjawiskiem formy hiperpoprawne, np. jano, jadnocz, Jawa (=Ewa).

Piszemy i oraz y według, dzisiejszego systemu języka polskiego. Odpowiednio do tego piszemy również stale kie, gie.

8. Samogłoski nosowe

Samogłoski nosowe .oddajemy dzisiejszym systemem ortograficznym tj. znakami ą i ę.

Transkrybując zabytek, który nie rozróżnia nosówek, wprowadzamy właściwe staropolszczyźnie ich rozmieszczenie, np.: rębić obok rąbie, żędać obok żądał, świętość obok święty, tę niedzielę, ale tę rolę, moję, twoję, naszą, na nią, ale ją. Jeżeli zabytek rozróżnia nosówki, zachowujemy ich oryginalne rozmieszczenie.

Zachowujemy oboczność mie, cie, sie przy czasowniku, mię cię, się po przyimku, jeśli występuje ona w zabytku. W wypadkach wątpliwych skłaniamy się do pisowni dzisiejszej.

Zachowujemy wahania w zakresie nosowości pewnych wyrazów: paszczeka - paszczęka, teskny - tęskny, miedzy - między, szczęście - szczęście, mieszkać - miészkać, wdzieczny - wdzięczny.

Zachowujemy wtórną nosowość przed spółgłoskami nosowymi, jeśli zabytek ją respektuje, np. mąm, dąno.

9. Prejotacja

W nagłosie piszemy zawsze j przed i z wyjątkiem spójników i wyrazów obcych (głównie imion własnych) zaczynających się od i-. W środku wyrazu literę j piszemy przed i tylko wtedy, gdy chcemy zaznaczyć, że poprzedzające ją i nie ma być czytane jako j.

Transkrybujemy więc: jisty, jim, ji, w ewangeliji, k liliji, ale iże, i, izop, Izrael, moi, nadziei, postoi, szyi, Maryi.

10. Wyrazy typu Maria, Tobiasz

Formy Marya, Zofia, Thobiasz, Teodozyvsz, Syon transkrybujemy Maryja, Zofija, Tobijas, Teodozyjusz, Syjon. Jeśli pisownia lub rytmika wiersza wskazuje zdecydowanie na formy o sylabę krótsze, należy pójść za zabytkiem. Celownik i miejscownik l. poj. od rzeczowników typu Maria, lilia transkrybujemy: Maryi, ale liliji (dla wyraźnego zaznaczenia, że nie należy czytać lilji).

11. Grupy ge, gi, gy w wyrazach zapożyczonych z łaciny

W wyrazach zapożyczonych z łaciny grupy ge, gi, gy transkrybujemy jako je, ji, np.: anjeli, ewangelija, majister, Ejipt. Odpowiednio do tego transkrybujemy też anjoł, pisywane w zabytkach jako anyol, angol, angyol, angiol.

12. Grupy śrz, źrz i ich kontynuanty

Piszemy zgodnie z zabytkiem pośrzod, śrzoda, śrzebro, uźrzał, źrzenuca, źrzębiątko lub ujźrzał, pojśrzod, ujrzał, pośrod, środa, śrebro, uźrał, źrenica, źrebiątko. Jeżeli tekst pisze jednakowo r i rz, generalizujemy rz.

13. Miękkosc s, z przed spółgłoskami. Mazurzenie

Transkrybujemy w zasadzie: ślachta, ślecieć, ślachetny, ślutować się, rozłać, rozjechać się, śpieszyć, śpiewać, beśpieczny, zwierzę, ale: jeśli, radosnie, miłosnie, sprośnie, sprosny, chyba że tekst, starannie kreskujący, daje wskazówki przeciw temu.

Wydawca powinien zachować sporadyczne lub konsekwentne mazurzenia, jeżeli je w zabytku stwierdzi w sposób niewątpliwy.

14. Grupy spółgłoskowe z s na drugim miejscu

Nie upraszczamy i nie zmieniamy grup spółgłoskowych wbrew zabytkowi, lecz piszemy: czso, czsny, mnożstwo, świadecstwo, macce, otśa, Tcibor albo też zależnie od zabytku - cso, csny, świadecstwo, co, cny, mnostwo, świadectwo, matce, otca, Czcibor.

Jeżeli w tym samym utworze występują różne sposoby pisania, nie normalizujemy ich, lecz piszemy cso i co, świadecstwo i świadectwo itp.

Należy też pisać zgodnie z zabytkiem ludski, świejski, sędomi(e)rzski.

15. Pisownia niektórych przedrostków i przyimków

Piszemy se oraz s przed półotwartymi, przed w i przed samogłoskami tylko wtedy, jeśli przemawia za tym wyraźnie ortografia zabytku. Przed innymi spółgłoskami oddajemy w zasadzie jako przyimek stale przez z, a jako przedrostek - stosownie do dzisiejszych reguł pisowni i punktu 13 - przez s, ś i z. Piszemy więc sebrać, se mną, słożyć, s nami, s was, s ostu, syskać lub zebrać, ze mną, złożyć itp., ale w zasadzie stale z tego, z domu, sprawić, ścinać, zbić.

Podobnie postępujemy z przedrostkiem i przyimkiem ot(e), od(e), pisząc otmęt lub odmęt, otydę lub odydę, ot ojca lub od ojca, ote mnie lub ode mnie, ale w zasadzie stale odkopać, odbić, od Boga, od konia.

Jeżeli zabytek nie oznacza przyimka k oraz przyimków i przedrostków s, z i w przed wyrazami lub rdzeniami rozpoczynającymi się od k, s, ś, sz, z, ź, ż, w, uzupełniamy przyimek lub przedrostek w nawiasach kątowych, np. komu, sobą, wyezy, stąpył, wyaszanye transkrybujemy: <k> komu, <z> sobą, <w> wieży, <z>stąpił, <w> wiązanie.

16. Końcówki fleksyjne

Końcówek odmiany przymiotnikowej -ym, -em, -ymi, -emi, -e, -ej nie normalizujemy, odtwarzając ściśle stan zabytku. Piszemy więc: w zakonie bożem, o świętem Pietrze, w krolestwie niebieskiem. Tak samo postępujemy z wahaniami w zakresie użycia zakończeń 1 os. l. mn. czasu teraźniejszego czasowników -imy, -emy, -im, -em, pozostawiając np. bez zmian robimy, idzimy.

SYMBOLE EDYTORSKIE

[[]] - litery lub wyrazy skreślone w rękopisie; jeśli dane miejsce jest w ogóle nieczytelne, wówczas w nawiasie tym podano tyle kropek, ile prawdopodobnie brakuje liter.

{ } - litery lub wyrazy dopisane w rękopisie między rzędkami tekstu albo na marginesie.

[] - litery lub wyrazy zdaniem wydawców zbędne.

< > - uzupełnienie miejsca uszkodzonego w rękopisie lub druku

<...> - w przypadku kiedy uzupełnienie jest niemożliwe, zaznacza się kropkami brakującą przypuszczalnie ilość liter.

* - sygnalizuje w transliteracji błąd pisarski lub drukarski; ogólnie gwiazdka zastępuje formułę: Tak w rękopisie (druku).

| - granica rzędka tekstu w rękopisie lub druku.

|| - granica strony lub szpalty w rękopisie albo druku.

Oprac. Roman Mazurkiewicz

Źródło: *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt.* Wrocław 1955.